

Svaki od četiri navedena pristupa temelji se na rezultatima do kojih su došle znanosti koje čine osnovu nastave stranog jezika. U pojedinim fazama nastavnog procesa dominirat će jedan, a u drugim fazama drugi pristup. Oni se u svakom slučaju isprepliću i upotpunjuju te kod dobrog nastavnika, ali zaista samo kod dobrog nastavnika, koji je i kreativna osoba a ne samo izvršitelj planova i programa, vode smjelom cilju koji smo unaprijed zadali — komunikativnoj kompetenciji učenika.

Mirjana Jurčić

DRIL I SUVREMENA NASTAVA STRANOG JEZIKA

Mnoge postavke o nastavi stranih jezika koje su se smatrale osnovnima doživljavaju kritiku, brižljivu analizu i preispitivanje. Posljednjih godina bilo je mnogo rasprava posvećeno drilu, njegovoj funkciji, obliku i ulozi u nastavi stranih jezika. Dok ga jedni autori smatraju osnovnim oblikom rada na izgrađivanju sistema jezika, drugi smatraju da je takav oblik rada gubitak vremena jer se njime ništa ne postiže.

Funkcija drila u nastavi stranog jezika

Budući da je dril produkt audio-lingvalnog pristupa u nastavi jezika, zagovornici tog pristupa daju mu primarnu važnost u nastavnom procesu. Pod utjecajem strukturalista u lingvistici i bihejviorista u psihologiji izgrađuje se audio-lingvalni pristup, čiji predstavnici pokušavaju dati tumačenje što je u stvari učenje jezika. Oni smatraju da je to u osnovi mehanički sistem stvaranja navika, a koje se utvrđuju potkrepljivanjem uvijek pravilnog odgovora.

U našoj nastavnoj praksi često govorimo o nužnosti stvaranja govornih vještina i navika, pa budući da se tim terminima služimo, bilo bi dobro da se podsjetimo što su vještine i navike uopće. Naša pedagoška literatura kaže o tome slijedeće:

»Sve vještine i navike rezultat su dugotrajnog vježbanja, čestog ponavljanja određene radnje. Međutim, svako ponavljanje nije vježbanje. Obično, mehaničko ponavljanje još nije vježbanje. U vježbanju se često mijenjaju načini izvršavanje radnje. Za radnje koje izvodimo s velikom uvježbanošću i automatizacijom velimo da su vještine i navike.«¹ Zapravo, vještine su sposobnosti spretnog i okretnog primjenjivanja stečenog znanja.

Ako je učenje jezika mehanički sistem stvaranja navika, onda su opravdani i oblici rada, kao i nastavne tehnike koje pomažu stvaranje govornih navika. Prema tome, vježbanje, odnosno dril dobiva važnu ulogu u nastavnom procesu po audio-lingvalnoj metodi. Kad je strukturalizam bio najsvremenija lingvistička teorija, drilovi su se provodili kao vježbanje jedne gramatičke strukture, a da se nije vodila briga o semantičkoj komponenti te strukture.

¹ Opća pedagogija, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1969, str. 213.

Važna je bila samo struktura koja se uvježbavala. Tako se, na primjer, prema modelu S + V + Adv. uvježbavaju rečenice:

Boys run fast./quickly
Boys run quickly.

Ako adverb *quickly* supstituiramo s *clearly*, dobivamo rečenicu:

Boys run clearly.

To je gramatički u redu, ali taj izraz nema logičkog značenja. Budući da učenik često nije bio svjestan značenja, moguće je da takve rečenice i proizvede uz zadani poticaj.

Transformacijsko-generativna gramatička teorija upozorila je na važnost semantičke interpretacije. S tim u vezi značenju se počinje poklanjati više pažnje. Interpretacija nije samo stvar davanja značenja pojedinim riječima već se pri tom mora uzeti u obzir i kako se komponente značenja kombiniraju u gramatički pravilne rečenice. Primjer iz stručne literature pokazat će nam da dvije rečenice mogu biti sintaktički identične, ali, dok se prva može interpretirati prema semantičkim pravilima za kombinaciju riječi, druga se ne može.

Healthy young babies sleep soundly.
Colorless green ideas sleep furiously.²

Na tom malom primjeru željeli smo pokazati kako problematika značenja sve više zaokuplja teoretičare lingvistike. Nije ni čudo da je značenje i razumijevanje onoga što se uči dobilo novu dimenziju i u nastavi stranog jezika, a audio-lingvalni pristup ozbiljnu kritiku.

No ne samo da je značenje dobilo novu dimenziju u suvremenoj nastavi jezika nego i postavke o samom učenju stranog jezika doživljavaju promjenu.

Proces učenja jezika nije stvaranje navika mehaničkim putem preko analogije, već je to stvaranje sposobnosti generiranja gramatičkih rečenica jednog jezika. Osnovni uvjet za to je kontakt s jezikom koji se uči. Na taj način učenik može formulirati i revidirati hipoteze o strukturi jezika. On, kao i dijete koje počinje govoriti, stvara određena »pravila« iz dobivenih iskaza i pokušava da se tim »pravilima« koristi pri reproduciranju i interpretiranju govora. Zbog toga materijali za nastavu jezika treba da budu ekstenzivni primjerci prirodnog govora, a ne govora specijalno konstruiranog i ograničenog da zadovolji potrebe učenika.³ Jasno je da takvi stavovi o učenju dovode u sumnju vrijednost drila za nastavu jezika.

Ako učenik ne treba da uči strukturu jezika slušanjem i konstruiranjem velikog broja analognih rečenica, kako će on to naučiti? Postoji opasnost vraćanja nazad na klasičan način učenja, tj. na učenje gramatičkih pravila. Čini nam se da nema opravdanja za to da učenje pravila treba da bude baza nastave jezika. Nesreća je u tome što riječ pravilo pokriva dva pojma. Prema suvremenoj lingvističkoj teoriji u svakom čovjeku postoji ugrađeni govorni mehanizam koji određenim brojem »pravila« omogućava generiranje svih mogućih iskaza. S druge strane, pravilo je generalizacija koju nastavik stranog jezika

² Mark Lester, *Readings in Applied Transformational Grammar*, Holt, Reinhart and Winston Inc. New York 1970, str. 25.

³ D. A. Wilkins, *Linguistics in Language Teaching*, E. Arnold, London 1972, str. 172.

daje ili je od učenika može tražiti. U prvom slučaju to je potpuno nesvjestan proces, a u drugom vrlo eksplicitan. Zasad nema dokaza da bi se pomoću učenja gramatičkih pravila moglo razviti nesvjesno ovladavanje »pravilima« u generativnom smislu.⁴

Iz tog kratkog pregleda dviju teorija o učenju stranog jezika vidi se da postoje potpuno divergentna gledanja na dril i na njegovo mjesto u nastavi stranog jezika. Dok je za predstavnike uvjetovanog učenja dril primaran, mentalisti ga odbacuju. Srećom da postoje i takvi teoretičari nastave stranih jezika koji kritički analiziraju takve stavove i provode ispitivanja. U svojoj knjizi *Teaching Foreign Language Skills* Wilga Rivers naglašava potrebu svjesnog učenja, u kojem značenje mora imati svoje mjesto, a opravdava i manipulativnu fazu kao neophodnu, naročito na početnom stupnju učenja jezika, time što takve aktivnosti moraju imati u sebi ugrađen i komunikativni faktor.⁵ I velik broj drugih američkih i britanskih lingvista slažu se u osnovi da u procesu učenja jezika postoje dva pola, a to je da se ide od manipulacije do prave komunikacije i da učenje jezika može biti samo onda efikasno ako je svjesno i kad je njime obuhvaćen komunikativni aspekt. Tako se došlo do kognitivnog pristupa u nastavi stranog jezika, prema kome je učenje jezika proces stjecanja svjesne kontrole uzoraka pravog govora na fonološkom, gramatičkom i leksičkom nivou. Da bi se te nove postavke ispitala, proveden je u jednoj njujorškoj školi eksperiment, koji je pokazao da je djelotvornost uvježbavanja jednog uzorka značajno uvećana ako je jezik drila djelić prave komunikacije. Izvještaj o eksperimentu završava se zaključkom da drilovi takve vrste, dakle komunikativni drilovi, treba da budu jedna od centralnih aktivnosti na početnom stupnju.⁶

Iako smo u našoj zemlji prihvatili neke tehnike audio-lingvalne metode, osobito strukturalne drilove, uvijek smo vodili brigu i o tome da učenici budu svjesni značenja. Štoviše, nastojali smo i nastojimo da se uvježbavanje provodi u kontekstualiziranom okviru jedne situacije, tako da je i transfer na nove situacije osiguran. Dosadašnja praksa pokazala je da su takvi drilovi korisni te da ih moramo i dalje primjenjivati u nastavnom procesu.

Klasifikacija drila

Budući da postoje drilovi raznih vrsta, potrebna je i njihova klasifikacija. Možemo ih podijeliti u tri skupine:

- 1) mehanički dril
- 2) asocijativni dril
- 3) komunikativni dril.⁷

Uvjeti za takvo grupiranje jesu ovi: a) stupanj kontrole odgovora, b) vrste učenja (mehaničko ili pojmovno) i c) kriterij za selekciju odgovora.

⁴ *Ibidem*, str. 173.

⁵ Wilga Rivers, *Teaching Foreign Language Skills*, University of Chicago Press, 1968, str. 64—67.

⁶ Christina Bratt Paulston-Mary Newton Bruder, *From Substitution to Substance*, Newbury Publishers, Rowley 1975, str. 5.

⁷ Ta podjela u tri skupine trebala bi da odgovara podjeli koju su dali autori knjige: *From Substitution to Substance*: 1. mechanical drill 2. meaningful drill 3. communicative drill.

Mehanički dril je onaj kod kojeg postoji potpuna kontrola odgovora i mogućnost pravljenja pogrešaka svedena je na nulu. U tu skupinu trebaju da se svrstaju sve supstitucijske tablice. Čitajući tablicu, učenik ne može stvarati gramatički nekorektne rečenice (on može pogriješiti u čitanju, tj. u izgovoru pojedinih elemenata tablice). Uzmimo jednu tablicu kao primjer!

Mary gets up	at	seven	o'clock every	morning.
John goes to		eight		Friday.
school		nine		

Kombinacijom elemenata učenik može napraviti 12 točnih rečenica. Evo i jednog supstitucijskog drila!

She dropped her books./glove

She dropped her glove.

U ovom slučaju učenik ne mora čak ni razumjeti rečenicu koju supstitucijom stvara.

Slijedeći dril bio bi također mehanički, no učenik mora znati prisvojne prijevke u engleskom jeziku da bi točno odgovorio.

Uzmimo isti primjer kao i malo prije:

She dropped her books./he

He dropped his books./I

I dropped my books. itd.

I tu se može dogoditi da učenik ne razumije leksik, no ako zna posvojne prijevke, moći će riješiti zadatak. I transformacijski dril može biti mehanički:

She dropped her books.

Did she drop her books?

She didn't drop her books.

Iako mnogi smatraju da su odgovori na ta pitanja vježbe komunikacije, u biti to može biti mehanički dril. Evo primjera iz knjige Christine Bratt Paulston i Mary Newton Bruder: *From Substitution to Substance* (1975):

Which would you prefer tea or coffee?

wine or beer

nectar or ambrosia

Autori tvrde da će učenik na treće pitanje odgovoriti ambrosia jer kad se nešto ne razumije obično se odabire zadnji izbor.⁸ Očekivani rezultat takve vrste drila je automatska upotreba uzorka koji se uvijek bava tj. kojim se manipulira pod pretpostavkom da je učenje stvaranje navika. Učenje se provodi analogijom što omogućava transfer identičnih uzoraka. Isti autori smatraju da je takvo učenje nužna faza sve dotle dok psihofizičke mogućnosti učenika dopuštaju takvo učenje. Jasno je da se u tome ne smije pretjerivati jer se svako pretjerivanje pretvara u gnjavažu i dosadu.⁹

⁸ *Ibidem*, str. 11.

⁹ *Ibidem*, str. 12.

Kao prijelazni oblik od mehaničkog ka komunikativnom drilu bio bi *asocijativni dril*, kod kojeg je kontrola odgovora osigurana, no moguć je izbor odgovora.

Na nastavnikov poticaj — *in March* — učenik formulira pitanje — *When did he (arrive, come etc.)*. Učenik ne može riješiti zadatak ako ga ne razumije na sintaktičkom i semantičkom nivou. U tu skupinu ulaze i pitanja i odgovori na temelju obrađenog teksta:

What time did John come home?

He came home at 9 o'clock.

Rezultat vježbanja na takav način gotovo je isti kao i mehaničkim drilom. Još uvijek je to stvaranje navika i automatsko reagiranje na određeni poticaj. No postoje i razlike. Mehanički dril se provodi analogijom bez gramatičke analize. U ovom slučaju, ako učenik ne razaznaje sve karakteristike onoga što se uvježbava, ne može izvršiti zadatak.

Ako želimo da učenici izraze svoje vlastito mišljenje, da govore iz svog iskustva na stranom jeziku, moramo ih tome i naučiti.

Razvijanju komunikacije poslužiti će *komunikativni dril*. To bi zapravo trebalo da bude slobodan transfer onoga što se naučilo u manipulativnoj fazi na odgovarajuću situaciju. Stupanj kontrole odgovora još uvijek postoji. Učenici se služe onim što su ranije naučili, što osigurava kontrolu ne samo leksičkih već i strukturalnih uzoraka. Da ta kontrola ne postoji, učenici bi se našli u situaciji da nekontrolirano izmjenjuju informacije sa svim mogućim i nemogućim pogreškama. Glavno obilježje komunikativnog drila je to da učenik ugrađuje svoje vlastito iskustvo u odgovore koje daje. To bi bili odgovori na pitanja koja se odnose na njega samog — to bi bila naša takozvana osobna pitanja.

Kriterij za izbor struktura

Drilovi mogu poslužiti za uvježbavanje na fonološkom, leksičkom i sintaktičkom nivou. Budući da su u nastavi stranih jezika najčešći drilovi za uvježbavanje gramatičkih struktura, mislimo da bi bilo dobro osvrnuti se posebno na njih. Postavlja se pitanje koje ćemo strukture uvježbati. Postoje, naime, kriteriji prema kojima se provodi izbor struktura i određuje redoslijed njihova uvođenja.

1. *lingvistički* — upotrebljava li se određena struktura u govoru obrazovanih ljudi?

Klasičan primjer nepotrebnog opterećivanja učenika je buduće vrijeme sa *shall/will*, čiju paradigmu učenici moraju znati makar je njegova upotreba za iskazivanje budućnosti u normalnim uvjetima minimalna. Kriterij za izbor struktura koje treba uvježbavati ne treba više da bude ono što navodi preskriptivna gramatika, nego frekvencija strukture u komunikaciji. Vrlo frekventna struktura u pitanju: *Shall I open the window?* — kao što znamo — nije buduće vrijeme, isto tako kao ni *I shall do that*, već je to u prvom slučaju traženje suglasnosti da se nešto može učiniti, a u drugom je obećanje. Zatim, dugotrajno uvježbavanje razlike u upotrebi *this* i *that*, kad i izvorni govornici nisu sasvim sigurni mora li se baš u određenoj situaciji upotrijebiti *this*, odnosno *that*.

2. *funkcionalni* — hoće li učenicima trebati određena struktura u određenim situacijama?

Kao primjer navodim vježbe pretvaranje rečenica iskazanih u aktivu u pasivne konstrukcije. Da bi se uvježbale pasivne rečenice, pretvarale su se i takve rečenice koje u svakidašnjoj situaciji nikad nitko ne bi rekao:

*Tom likes girls.
Girls are liked by Tom.*

Dakle, nije se vodila briga o tome kad je pasivna rečenica nužna, a nužna je u određenim situacijama, kao, na primjer:

On Saturday Mark Jones was knocked down by a car. An ambulance was called, he was put on a stretcher and carried into the car.

Osim toga, treba praviti distinkciju između produktivne i receptivne sposobnosti koje se njeguju kroz nastavu jezika. Neke strukture učenici treba da razumiju, a teško da će ikad biti u situaciji da se njima posluže. Kad bi se njima i koristili, možda bi to zvučalo vrlo neprirodno. Na primjer, da li da učenika naučimo da kaže kad je u gradu koji ne poznaje i kad traži neko određeno mjesto:

Excuse me. Where is the Post Office?

ili

Excuse me. Can you tell me how to get to the Post Office?

ili

Excuse me, please. Could you tell me the way to the Post Office?

ili

I beg your pardon. Could you tell me where I could find a Post Office?

U svakom slučaju, mladi čovjek neće tražiti poštu služeći se posljednjim uzorkom, pa ga u redovitoj nastavi jezika ne moramo tome ni učiti. Vrlo je korisno uvesti jednu strukturu u početku na receptivnom nivou, a kasnije je ponovo uvesti na produktivnom.

3. *komunikacijski* — Svi smo skloni da jednu strukturu smatramo težom, a drugu lakšom. Zasad ne postoje objektivna mjerila koja će odrediti težinu strukture. Ukoliko se odeđena struktura prirodno uklapa u djelić komunikacije, treba je uvesti bez obzira na to smatra li se težom ili lakšom.¹⁰

Prezentacija struktura isto je tako problem koji je stalno prisutan u nastavi jezika. Osnovni zahtjev treba da bude prirodnost jezične strukture u određenom kontekstu, a ne da se uvodi na isforsiran način. Zbog toga se nova struktura ne bi smjela javljati u kontekstu češće nego što je to u normalnim uvjetima potrebno. Kao primjer neprirodnog konteksta navodim tekst iz jednog udžbenika engleskog jezika koji je izašao 1964. god. (U ovom slučaju treba prezentirati Question Tags.)

¹⁰ *Ibidem*, str. 24—26.

- *It's cold today, isn't it?*
- *Yes, but it was colder yesterday, wasn't it? We haven't had a good autumn, have we?*
- *No, but the winter could have been worse, couldn't it?*
- *Certainly. You remember 1953, don't you?*
- *Yes, it snowed in October that year, didn't it? itd.*

A evo i jednog odlomka iz tečaja engleskog jezika za francuske škole koji je izašao 1974. god.

- *Well, now is everybody ready? Has everybody got a pen and a piece of paper like this? Let's begin, please.*
- *Penny, you aren't ready, are you!*
- *No, sir.*
- *What's the matter?*
- *I can't find my pen, sir.*
- *I see. That isn't your pen, is it!*

Do kraja dijaloga nema više nijedne pojave Question Tag-a pa time taj dijalog ostaje prirodan.

Kad je struktura jednom prezentirana, ona se mora uvježbati. Autori spomenute knjige *From Substitution to Substance* smatraju da svaku novu strukturu treba uvježbati prvo mehaničkim drilom, koji se mora brzo odvijati i koji ne smije dugo trajati — samo toliko da učenici zapamte novu strukturu. Oni dalje ukazuju na to da dril treba provoditi u zboru uz zatvorene knjige jer učenici treba da upamte gramatičku strukturu bez pomoći pisane riječi. Nakon toga uvježbavanje se može provoditi pomoću drugih vrsta drila. Mehanički dril je nužan da bi se određeni oblik fiksirao u svjesti učenika. Ako se oblik ne nauči, u asocijativnom, a pogotovo u komunikativnom drilu praviti će se grube greške.¹¹ Iz dosadašnjeg izlaganja bilo je očito da dril igra važnu ulogu u nastavi stranih jezika i da ga treba i dalje provoditi. *Mehaničkim i asocijativnim drilom* treba da se koristimo pri uvježbavanju ne samo struktura već vokabulara, izgovora i intonacije. Što se tiče *komunikativnog drila*, i njega treba uključiti u nastavni proces od samog početka nastave jer učenik mora naučiti upotrebljavati strani jezik da bi mogao komunicirati na tom jeziku. Tu nastavnik ne mora inzistirati na savršenoj točnosti. Samo grube pogreške treba ispravljati jer stalno prekidanje sprečava učenika da se oslobodi. Nastavnik pomaže učeniku davanjem potrebnog vokabulara i struktura da bi se lakše mogao izraziti. No to ne znači da treba podržavati bilo kakvo brbljanje. I *komunikativni dril* ima određenu nastavnu svrhu i ne može se provoditi bez prethodne pripreme učenika.

Na kraju treba reći da ne smatramo da se drilom može naučiti strani jezik. Kao što smo već rekli, to je samo jedna od nastavnih tehnika, koju uz sve ostale oblike nastavnog rada treba provoditi da bi se postigao što bolji uspjeh.

¹¹ *Ibidem*, str. 32.